

СЕКЦІЯ 10
ДОСВІД ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У СУЧАСНОМУ СВІТІ

О.М.Бурдяк, к.екон. н., докторант
Інституту економіки та прогнозування
НАН України (Україна, м. Київ)

Вплив світової кризи на транскордонне співробітництво

*Робота виконана в Інституту економіки
та прогнозування НАН України*

Burdiak O.M. Influence of world crisis on a cross-border cooperation. *The author proves that a world economic crisis subzero influenced on development of CBC the last years. A basic progress of CBC trend is his expansion and deepening in the period of crisis not realized practically, in fact it does not operate automatically, but depends on political will of participants of CBC, level of the economic, scientific providing and management efficiency. For adjusting and subsequent development of CBC it is needed to inculcate the effective instruments of analysis and management, system design and international monitoring, that will create terms for the conduct of permanent exchange, substantial improvement of co-ordination of activity of subjects of nearby regions of Ukraine, Poland, Romania, Slovakia and Hungary, experience of management of CBC.*

Keywords: Cross-border cooperation, economic crisis, Ukraine, nearby countries.

Сучасна світова криза виникла у США, як криза ринку нерухомості та похідних фінансових інструментів, і досить швидко охопила всі континенти, зокрема й Європу, в якій серйозно постраждали практично всі країни, навіть Ісландія – «країна найвищого добробуту», де діяла успішна, розвинена

економіка. Через специфіку зародження кризи найбільших збитків зазнали (в абсолютних масштабах) провідні країни світу з усталеним фондовим ринком (США, Велика Британія, Японія, Німеччина), а згодом і ті країни, в яких не витримала тиску національна валюта (Угорщина, Україна). Вагомих втрат зазнали й країни Балтії, попри те, що в них була добре налагоджена фінансово-банківська система, проте ще не сформувалися стабільні основи реального сектора економіки. Тож світова фінансова криза, за логікою глобалізації, поширилася по всьому світу, викликала значні втрати в переважній більшості країн, не оминула й український фінансовий ринок, а, відповідно, й інші сфери та галузі виробництва, управління, суспільство в цілому.

Основними причинами кризи експерти називають надмірно експансивну грошову політику Федеральної резервної системи США, величезний дисбаланс світової економіки, великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю, значний торговельний дефіцит у США, недоліки системи управління ризиками в інвестиційних банках, недосконалість регулювання фінансових ринків на національному і міжнародному рівнях. Криза вимагає від світової спільноти адекватних дій, хоч важко визначити, які в цьому випадку є найуспішнішими. На нашу думку, важливо виявити всі причини, що породили кризу, її глибину та можливу тривалість. Це сприятиме знаходженню шляхів розв'язання наявних проблем, створенню механізмів для нівелювання потрясінь в економіці в майбутні періоди її розвитку.

Криза актуалізувала наявні диспропорції в українській економіці, проявилася у всіх її сферах. Т.М. Гладун, Г.С. Домарадзька, Н.С. Русина [1], І.В. Бураковський, О.В. Плотніков [2], М.В. Мягкий [3], В.І. Мазуренко [4] й інші науковці виділяють причини впливу світової кризи на економіку України: високий рівень інтеграції у світову економіку (майже 60% ВВП України залежить від експорту й імпорту, що зумовлює високу чутливість її господарської

системи до глобальних процесів); різкий відтік короткострокового спекулятивного капіталу з українського фондового ринку (найбільше в Європі падіння фондового ринку – понад 70%); штучна ревальвація гривні у 2008 р. з рівня 5,05 до 4,85 грн./дол. США, яка автоматично ослабила позиції українських експортерів і викликала зростання зовнішньоторговельного дефіциту; посилення панічних настроїв серед вкладників внаслідок «рейдерської атаки» на один із найбільших українських банків – «Промінвестбанк»; подорожчання американського долара у зв'язку з відтоком грошових вкладів нерезидентів і падіння довіри до українських банків тощо. На перший план вийшли питання забезпечення економічної стабільності, відновлення економічного зростання, посилення боротьби за обмежені світові ресурси.

Зауважимо, що остання світова фінансово-економічна криза чітко визначила проблеми світового розвитку не лише в економічній, а й геополітичній царині. Це криза не лише геоекономічного, а й геополітичного устрою світу останніх десятиліть. Перехід до формування міждержавних відносин на принципах багатополярності посилив тенденції регіоналізму, транскордонного співробітництва (ТКС) сусідніх країн [5, с. 352-353].

У підходах до питань суверенітету, дотримання законності, справедливості, пошуках компромісу, який необхідний для визначення і реалізації єдиної політики для досягнення спільних цілей представники одного регіону мають більше спільного, ніж віддалених регіонів. Для захисту національних інтересів від зовнішнього впливу, особливо відчутного під час кризи, країни, що є новими центрами зростання, більше інвестують у розвиток регіональних механізмів співпраці, посилюючи тим самим своє регіональне лідерство. І важливо, що тут певну роль відіграє не лише необхідність пошуку взаємовигідних економічних рішень, але

й ментальна, культурна та історична близькість сусідніх держав.

На тлі слабкості та неефективності більшості глобальних інститутів за останні роки значно посилюється регіональне співробітництво на інституційному рівні. Зауважимо, що ці тенденції найбільше проявляються в діяльності ЄС, адже нині відсутні інші приклади настільки інтегрального об'єднання країн, коли йдеться про ТКС з сусідніми країнами. Більшість регіональних об'єднань на інших континентах підтримують принцип невтручання у внутрішні справи учасників, неформальні і мають низький рівень інституціалізації.

Після останніх розширень Європейського Союзу і сама ця організація, й Україна відчули цілком іншу ситуацію на кордонах. Західний кордон України став східним кордоном ЄС. В Україні почались пошуки нових інструментів і механізмів для вирішення нових проблем, що з'явилися разом з розширенням ЄС, перетворення їх на переваги для нашої держави і водночас використання двосторонніх вигод для зміцнення сфери національної безпеки й подальшого розвитку ТКС та регіональної співпраці. Втім, завдання належного використання ТКС ще не знайшло адекватного відображення у регіональній політиці України. Продовжується пошук розумного компромісу між поглядами ЄС на ТКС з Україною як форми глибшої інтеграції та чинника мінімізації ризиків імпорту в ЄС соціально-економічних проблем, наявних у нашій державі. ЄС ще не вдається сповна використати свої можливості, адже, крім іншого, на заваді стоїть асиметрія рівнів соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України й країн-сусідів, які значно посилює економічна криза. Однак, у сучасних умовах вже відбувається трансформація тих форм ТКС, що існували до світової економічної кризи, і з'являються нові форми співпраці [6]. Основні структури ТКС це – євро регіони, кластери, міжнародні асоціації прикордонних територій тощо. Аналіз світового досвіду форм ТКС свідчить, що основна їх роль

полягає у розробці стратегії, спільного бачення розвитку транскордонного регіону, визначенні пріоритетів, забезпеченні їх фінансування та подальшому здійсненні моніторингу виконання завдань. З метою розвитку ТКС у Польщі, Чехії, Словаччині й Угорщині з фондів ЄС були виділені великі кошти (майже 1 млрд євро за програмами PHARE) і національних бюджетів. Попри це, ЄС фінансує ініційовані ним Програми добросусідства через діяльність єврорегіонів.

Різке падіння акцій провідних компаній та індексів фондових бірж, зниження курсів національних валют, негативні прогнози щодо зростання ВВП, спад економічної активності – ці наслідки світової фінансової кризи різною мірою відчули всі країни ЦСЄ, хоч, зрозуміло, що в кожній державі ситуація складалася своєрідно і, відповідно, по-різному вона вплинула на сучасний розвиток ТКС. На кордоні України з її західними сусідами функціонують п'ять єврорегіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), «Карпатський єврорегіон» (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія) та «Дніпро» (Україна, Білорусь, Росія). Інші прикордонні області теж беруть участь у формуванні нових єврорегіонів і, можливо, що з часом периметр кордону нашої держави буде охоплений єврорегіональними утвореннями.

Польщі, з якою в Україні існує тривале й активне ТКС у двох функціонуючих єврорегіонах – вдалося пом'якшити наслідки світової кризи, адже польські банки не давали таких ризикованих іпотечних кредитів, як фінансові установи США, не вели операцій з іпотечними цінними паперами. Поляки значно менше використовують кредити для вирішення життєвих потреб, ніж американці чи західні європейці [7]. Більшість польських банків на хвилі економічного зростання 2006-2007 рр. видала кредитів менше, ніж залучила депозитів. Польща в цілому підтвердила характеристику «острова стабільності» (визначення прем'єра Д. Туска) на тлі

всесвітньої фінансової кризи, хоч негативні наслідки кризи не минули й її. Попри економічні проблеми, державі вдалося зберегти позитивну динаміку економічного розвитку (на рівні 1,5 % у 2011 р.), що перевищує аналогічні показники більшості країн ЄС. Основна причина успіху полягає у виваженій економічній і фінансовій політиці лідерів Польщі у попередніх роках, значній державній підтримці малого і середнього бізнесу в економіці країни, стабільності фінансової системи та тісних економічних зв'язках з ФРН – однією з розвинених і стабільних країн ЄС.

Тож Польща навіть у складні кризові роки розвивала ТКС з Україною. Так, у цей час було реалізовано ряд проектів по активізації: зовнішньої економічної співпраці; розвитку комерційних зв'язків між підприємствами сусідніх держав; модернізовано транспортну і митну інфраструктуру; посилено співробітництво з міжнародними організаціями й їх підрозділами; забезпечення місцевого розвитку, демократії та місцевого самоврядування; соціальної, культурної й інших сфер. Особливо варто вказати на посилення ТКС у галузі охорони навколишнього середовища, позитивні здобутки в якому значною мірою залежать від витрат на його охорону та збереження. На жаль, Польща й Україна ще мають доволі різне бачення проблем, хоч воно вимагає спільних зусиль з боку цих держав щодо покращення стану довкілля прикордонних регіонів у межах ТКС, реалізації низки програм і проектів в екологічній сфері. Тому виконання таких важливих програм ТКС як «Створення моніторингу на річках Західний Буг, Уж, Латориця», «Спільне управління річковими басейнами. Управління басейном річки Прип'ять», «Створення транскордонної стратегії запобігання паводкам у басейні річки Західний Буг», «Енергія Карпат», «Створення біосферного резервату «Західне Полісся» тощо мають стати пріоритетними для обох держав, комплексними щодо прогнозування змін у біосфері, посилювати заходи боротьби з її забрудненням, загальну культуру раціонального

природокористування, сприяти включенню в бюджети регіонів і поселенських структур фінансових статей на природоохоронні видатки.

З іншими сусідніми державами (Румунією, Словаччиною й Угорщиною) в період світової кризи ТКС значно втратило свою динаміку. Наслідки світової фінансової кризи для Угорщини стали найдраматичнішими у регіоні, чому сприяв передусім закордонний борг і бюджетний дефіцит. На відміну від Чехії, Польщі та Словаччини, які використовували кредити для розвитку експорту та своєї конкурентоспроможності, в Угорщині – для споживання [8]. Крім того, теперішня криза постала в ситуації надзвичайно некорисній для Угорщини, яка досі відчуває наслідки економічної кризи 2006 р., зумовленої значним дефіцитом бюджету. Інші країни-сусіди теж зазнали значного спаду економічного розвитку і, звичайно, це загальмувало розвиток їх регіонів та ТКС з партнерами з сусідніх країн.

Отже, світова економічна криза мала значний негативний вплив на розвиток ТКС в останні роки. Основна тенденція розвитку ТКС – його розширення і поглиблення в період кризи практично не була реалізована, оскільки вона не діє автоматично, а значною мірою залежить, з одного боку, від політичної волі учасників ТКС, а з іншого – від рівня економічного, наукового забезпечення й ефективності управління ТКС. Для налагодження і подальшого розвитку ТКС варто запроваджувати дієві інструменти аналізу й управління, системне моделювання і міжнародний моніторинг, що, в свою чергу, створить умови для ведення постійного обміну досвідом управління ТКС, суттєвого покращення координації діяльності суб'єктів сусідніх регіонів України, Польщі, Румунії, Словаччини й Угорщини.

Джерела:

1. Гладун Т.М. Причини та футурологія сучасної світової валютно-фінансової кризи / Т.М. Гладун, Г.С. Домарадзька, Н.С. Русина // Вісник Національного

університету «Львівська політехніка». – 2009. – №460. – С. 468-474.

2. Бураковський І.В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / І.В. Бураковський, О.В. Плотніков. – Х. : Фоліо, 2009. – 302 с.

3. Мягкий М.В. Перспективи і шляхи розгортання глобальної кризи грошей у ХХІ столітті / М.В. Мягкий // Актуал. пробл. економіки. – 2011. – № 5. – С. 217-223.

4. Мазуренко В.І. Системні детермінанти світових фінансових криз: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02 / В.І. Мазуренко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 32 с.

5. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку: євро інтеграційний аспект / І.Й. Гладій. – Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 544 с.

6. Баранецький І. Світова фінансова криза: перші результати та уроки для України / І. Баранецький // Зовнішні справи. – 2008. – № 12. – С. 27-30.

7. Вступ Польщі до Європейського Союзу, НАТО та його наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/projects/vstuplenie-polshi-v-evropejskij-sojuz-nato-i-ego-posledstvija/>

8. Sadowski R., Bocian M., Nowakowski M. Węgrzy ofiarą światowego kryzysu finansowego / R. Sadowski, M. Bocian, M. Nowakowski // BEST OSW. – 2008. – № 33(68). – S. 32-38.